

Marija Kozar-Mukič
Iz porabskih inventarjev

Arhiv županije Vas hrani zapuščinske inventarje za umrlimi in inventarje ali prenose kmetij še živega gospodarja na sina tudi iz porabskih slovenskih vasi. Izbrali smo si inventarje podložnikov monoštrske cistercijanske opatije z začetka 19. stoletja in primerjali z opisom Jožefa Košiča iz istega obdobja. Obravnavani inventarji vsebujejo podatke o stanovanjskih in gospodarskih poslopih, o stanovalcih, pohištvu, tekstilu, živini, glavnih pridelkih, orodju, posodi in ostalih manjših predmetih.

The author compares early 19th-century Raba region inventories either in wills or in deeds by which a still living owner grants his farm to his son with a description by Jožef Košič from the same period.

Arhiv županije Vas hrani zapuščinske inventarje za umrlimi in inventarje ali prenose kmetij še živega gospodarja na sina tudi iz porabskih slovenskih vasi.¹ Izbrali smo si inventarje podložnikov monoštrske cistercijanske opatije z začetka 19. stoletja in primerjali z opisom Jožefa Košiča iz istega obdobja². Obravnavani inventarji vsebujejo podatke o stanovanjskih in gospodarskih poslopih, o stanovalcih, pohištvu, tekstilu, živini, glavnih pridelkih, orodju, posodi in ostalih manjših predmetih. Hišna oprava in oprema sta nepopolno popisani. V inventarjih ni jedilnega pribora in kuhinjskega posodja. Cenitev premoženja je bila izvedena v forintih. En forint (1 f) je bil enak

¹ A szentgotthárdi szolgabírószág iratai. IV. 193/d. Vas Megyei Levéltár (VML) 1821/96 Szakonyfalva (Sakalovci), 1822/39 Istvánfalva (Števanovci), 1822/87 Szakonyfalva (Sakalovci), 1822/105 Orfalu (Andovci), 1823/62 Szakonyfalva (Sakalovci), 1823/135 Szakonyfalva (Sakalovci), 1823/225 Istvánfalva (Števanovci), 1823/226 Tótfalva (Slovenska ves), 1823/265 Orfalu (Andovci), 1824/242 Szakonyfalva (Sakalovci). (Dokumenti monoštrskega sodišča)

² (Jožef Košič): A magyarországi Vendus-Tótokról. In: Tudományos Gyűjtemény 1828/V. 3-50. Isti. O Slovincih na Ogrskem. In: Marija Bajzek (ur.). Življenje Slovencev med Muro in Rabo. Budimpešta 1992, 17-50.

enemu goldinarju ali 60 krajcarjem (kr). Iz primerjave cenitve lahko izvemo za sorazmerje med vrednostmi.

Od desetih obravnavanih inventarjev so štiri zapuščinski (Sakalovci 1821, 1823, 1824), šest jih je cenitvenih (Števanovci 1822, 1823, Sakalovci 1822, 1823, Andovci 1822, 1823).

29. Apr 1822		
16.	les. kupa	2
17.	les. kupa velja	1
18.	g. kupa saredeljat vala	30
19.	bradilka	1
20.	lip. mihal vajm. (Satz) Brisse	1
21.	les. toboke vala	5
	O. Kamna	18, 2

Števanovci 1822 (Satz = sonc)

Stanovanjska in gospodarska poslopja

Od desetih sta bili le dve butanici (Števanovci 1822, Sakalovci 1823), ostala stanovanjska poslopja so bila zgrajena iz lesa. Na novo zgrajena štiricelična lesena hiša je bila l. 1822 (Sakalovci) vredna 180 forintov, štiricelična butanica (s štirimi stoli in eno mizo) pa je l. 1823 veljala 145 forintov (Sakalovci).

Ob troceličnem stanovanjskem posloplju (Sakalovci 1821), ki je veljala 63 forintov, je stala lesena klet z odprto lopo (30 f) in že tudi klet iz butane stene s skednjem, ki je imela tudi prostor za shranjevanje. Ta objekt je bil toliko vreden kot prva dva (120 f) in še hlev s kletjo, odprto lopo in troceličnim svinjakom (30 f). V tem protokolu je zapisano porabsko slovensko ime za butanico (Ssatz - sóuc: zgrajena iz blata, pomešanega s slamo).

Iz Košičevega sporočila vemo, da je na sosednjem gospodstvu (kamor so spadale tudi vasi Gornji Senik, Dolnji Senik in Ritkarovci) zemljiški gospod Batthyány prepovedal gradnjo lesenih hiš zaradi varstva gozdov in požarne varnosti. Ukazal je graditi iz opeke ali iz ilovice ter dovolil tlačanom dovolj slame za gradnjo zadnjih. Po Košiču »številine take stojijo že na Dolnjem Seniku«.⁵

⁵ Košič 1828, 13. in 1992, 24. p.

Obravnavana lesena stanovanjska poslopja so bila dvo- (Števanovci 1823), tro- (Sakalovci 1821, 1823, 1824; Andovci 1822, 1823), štiri- (Sakalovci 1822) in petcelična (Slovenska ves 1823). Novo štiricelično stanovanjsko poslopje je bilo leta 1822 vredno 180 forintov. Starejša trocelična so veljala po 65 forintov, novejša (l. 1824) pa 120 forintov. V dvocelični »stari« hiši (35 f, Števanovci 1823) sta živela prvotno starša s sedmimi otroki. Ob nastanku cenitvenega protokola so bile štiri hčerke že poročene. Gospodar je postal najstarejši sin, ki je živel s svojim mlajšim bratom, materjo in sestro (ki je ostala pri hiši, ker je šepala).

Od gospodarskih poslopj je imela kmetija: dve kleti (30 f), dva hleva v slabem stanju (15 f), trocelični svinjak (6 f) in skedenj s shrambo ter kletjo (60 f). V treh troceličnih hišah v Sakalovcih so - po zapuščinskem protokolu - živele naslednje družine: 1821 (63 f): Gospodar je postal drugi sin (prvi je umrl). V hiši je živela še tretja žena rajnega gospodarja s štirimi otroki. Ob stanovanjskem poslopju je stala lesena klet z odprto lopo (30 f), klet iz butane stene s skednjem in shrambo (120 f). Klet z lopo in troceličnim svinjakom (30 f) je stala tudi ob hlevu.

1823 (65 f): Gospodar je postal najstarejši sin, ki je živel z materjo. Sestra se je poročila, brat pa je bil vojak. Gospodarsko poslopje je sestavljal: skedenj s shrambo (25 f), dva nova hleva s kletjo in odprto lopo (55 f) ter dva svinjaka (5 f).

1824 (120 f): Gospodar je postal najstarejši sin, ki je živel z materjo, z bolno sestro in mlajšim bratom. Ena sestra se je poročila in se odselila. Imeli so dva hleva (40 f), skedenj s shrambo in klet z odprto lopo (20 f), ter dva stara svinjaka (4 f). V vinogradu v Modincih je stala klet (6 f) z odprto lopo (5 f). V kleti so imeli tudi stiskalnico (25 f).

V dveh troceličnih hišah v Andovcih so - po cenitvenem protokolu - živele naslednje družine:

1822 (65 f): Starša s sedmimi otroki. Ob dveh hlevih je stala mala odprta lopa (60 f), ob skednju s shrambo pa klet (63). Klet so imeli tudi v vinogradu (15 f).

1823 (65 f): Starša z devetimi otroki. Mati je imela od prvega moža dva, od drugega sedem otrok. Gospodar je postal najstarejši sin od prvega moža, ki je bil poročen in je imel šepavo hčerko. Pri hiši je ostala še njegova mati s tremi otroki, pet pa se jih je že poročilo in odselilo.

Gospodarska poslopja: dve kleti z dvema hlevoma in dvema svinjakoma (40 f), skedenj s shrambo in kletjo (35 f).

V štiricelični, na novo zgrajeni hiši (180 f - Sakalovci 1822) sta - po cenitvenem protokolu - živela dva brata z ženama. Prvi je imel sedem otrok, drugi pa enega. Ob stari kleti je stal skedenj s shrambo (90 f), ob kamri pa dva svinjaka (20 f).

V petcelični »stari« hiši (65 f - Slovenska ves 1823) sta živela prvotno dva brata z ženama in s 3-3 otroki. Po zapuščinskem inventarju je postal gospodar drugi sin, prvi se je odselil.

Gospodarska poslopja: skedenj s shrambo in kletjo (50 f), trije stari svinjaki (5 f) in kovačnica z orodjem (40 f). Butanici sta bili dvo-, oziroma štiricelični. V dvocelični butanici (Števanovci 1822) - po cenitvenem protokolu - sta prvotno živela starša s tremi otroki, s tremi vnuki in enim pravnukom. Hčerka in vnukinja sta se poročili in odselili iz hiše. K butanici je bila dozidana lesena klet (40 f), posebej je stala še majhna klet iz butane stene (1,90). Imeli so še dva stara hleva (6 f).

V štiricelični butanici (Sakalovci, 1823) je - po cenitvenem protokolu - živelo osem ljudi, brata z ženama in s štirimi otroki. Tudi soprogi sta si bili sorodnici: mati in hči. Materi je bil ta mož že tretji. Ob butanici so imeli le skedenj in hlev (30 f).

Košič tako opisuje porabske hiše na začetku 19. stoletja: *«Stanovanja in hiše (so) skromne in preproste... hiše so gradili iz borovega lesa, le temelji so iz hrastovega ali kostanjevega lesa... Hiše v hribih imajo največkrat tri prostore: preklit, sobo in kamro. Preklit: tu se nahajajo predmeti za peko kruha in rezljanje lesa, živilske omare, sodi, ponekod tudi postelja. Nekaj umazanih loncev, dve-tri ogromne skleda, dva-trije vrči. Hlevi so na ravnini v isti vrsti s hišo, v hribih posebej ali pravokotno, skupaj s svinjakom. Prebivalci ravnine imajo posebej zgrajene velike skednje, saj pridelajo več pšenice. Tisti v hribih pa mlatijo v prekliti. Slamo in malo sena spravljajo nad hlev in klet, kar pa ne more biti prav zdravo za živino, saj jo uso prehodi dim, ker dimnikov pač ni.*

V teh domačijah stanujejo dve-tri družine: trije bratje z ženami in otroki. Gospodar je najstarejši med njimi, ki ima pravico do slabe postelje v sobi. Ostali spijo v kleti, prekliti, hlevu. Otroci nimajo svoje postelje in posteljnine. Spijo na klopek ali na peči. Ženske si razprostrejo kos blaga, moški pa sirino.»⁴

Pohišstvo

V obravnavanih zapuščinskih in cennitvenih inventarjih je našeto le malo pohištva. Miza s štirimi stoli je omenjena pri butanici iz l. 1823 (Sakalovci) in je njena vrednost všeta v ceno butanice (145 f). Tesane skrinje s strešnim pokrovom se pojavljajo med doto poročenih hčerk posameznih družin. Nova taka skrinja je veljala 4 forinte (Sakalovci 1823), starejše pa po 2 forinta. Dvakrat se pojavi lada z ravnim pokrovom (Števanovci 1822, 1823) v vrednosti 1-2 forinta. Posteljo je dobila le ena hčerka (2 f - Števanovci 1823).

Oprema porabske hiše po Košiču: *«Ena največ dve stari, grdi postelji brez zglavnika in odeje, največkrat pokrito le z umazano rjuho ali odejo. Neobljena miza v kotu sobe, ob njej na dveh straneh ob zidu pa mogočne klopi - to je vse njihovo pohišstvo. Stol z naslonjalom je že luksuz pri Slovencih v hribih. V kleti spita mladoporočenca. Tu hranijo vsake vrste živež.»⁵ «V zdajšnjem časi čemi kmetovje si dvouje prebivalnice - na pau drugi štirjāk (klafer) visike - i kálhatne goripostávlajo na olepotenje vēsi; ta prejdnja je malo bole prestrana, - ta znotrejšnja pa malo voskejša, i snájšnejša. - Tū je domači oltár to je: razpetjé, i kejpove nikih svécov, štere za Bougom trdno poštiuvajo domači ljudjé; tū májo molitvene i drúge fěle knige, ino svoja čisla; tū moli, ki v-Cěrkev nemore tū se podvori čemi gost; - tū se domače žene obábijo; - tū se betežnicke zsvetstvami potrouštajo po Měšniki... Na goričkom itak stojijo níkédik kaktak vkúpnalúčani cimprí, - hišice so za prebivanje znoutra černe i kmične kak nouč; - tam v-ednom kouti prásci jejjo, v- drúgom kúri sedijo, v-tretjem tele gnúsi, v-štertóm pěč i ognišče zadejva; mūh po hiži vse živo; smetja, i kúrnjekov teliko, da si pošten človek nemore sěsti; ali pa more puno skákajoučih, ino lažečih stvárih na stán vzěti; po návadi eden šampet je grši, neg v-lejvi svinska postela, pun stiníc, kěbrov, grilov i t.v.»⁶*

Tekstil

Med doto poročenih hčerk je zapisano posteljno perilo (v vrednosti 3 forintov) in nekaj kosov ženskega oblačila. Kratka zimska jopa (madž. mente) je veljala 5, 6,

⁴ Košič 1828, 15. in 1992, 26. p.

⁵ Košič 1828, 14. in 1992, 25. p.

⁶ Jožef Košič, Zobrisani Sloven i Slovenka med Múrov i Rábov. Kermedin (med 1845-1848), 37-39.

oziroma 7 forintov (Sakalovci 1821, Števanovci 1822, Andovci 1823). K doti je spadal tudi kolovrat (50 kr ali 1 f).

Po Košiču: *Ženske na Gornjem in Dolnjem Seniku ter v Števanovcih nosijo poleti in pozimi robec na dve gube. Redko katera ima zimsko jopico ali pa kakšno toplejšo zimsko obleko.*⁷

Živina

Pri doti poročenih hčerk so naštete krave in prašiči. Krave so imele vrednost od 20 do 30 forintov, prašiči pa od 30 kr do 2 forinta. Nekatera je dobila tudi tele (20 f).

Konji so bili visoko ocenjeni. V Sakalovcih je par vprežnih konj (1822) z dvema žrebema veljal 300 forintov, več kot na novo zgrajena lesena hiša (180 f). Tri kobile (1821) pa so bile vredne 350 forintov.

Veliko vrednost so imeli tudi voli. Par volov je l. 1822 v Andovcih veljalo 150 forintov, medtem ko je bila trocelična hiša vredna le 65 forintov. Par volov v Slovenski vesi (l. 1823) je bilo vredno 105 forintov, petcelična stara lesena hiša pa le 65 forintov. Par volov v Andovcih (1823) je bilo 128 forintov, trocelična lesena hiša 65 forintov. Par volov v Sakalovcih (1823) 130 forintov, trocelična lesena hiša 65 forintov. Par volov v Sakalovcih (1824) je veljalo 180 forintov, trocelična lesena hiša pa 120.

Junci so veljali od 20 do 30 forintov, teleta pa od 6 do 24 forintov. Vrednost prašičev je bila 5-8 f.

Košič pravi, da *»tisti ob Rabi imajo dovolj sena in slame, toda krave pozimi vendarle krmijo z malo vrele vode, slabšo moko in malo soli premešano sečko. Vole najraje kupujejo v Zagorju na Hrvaškem, ker mislijo, da je živina tam najbolj zdrava.*⁸

Pridelki

Omenjeni so pomembnejši pridelki: pšenica, rž, koruza, krompir. Zelje in repo so tudi kisali, saj so našteti sodi, ki so jih rabili v ta namen.

Vsako obravnavano gospodarstvo je imelo tudi vinograd (od 1 do 6 brazd) s travnikom.

Po Košiču *»Slovenci pridelujejo vse vrste pridelkov: pšenico, rž, jari in ozimni ječmen, oves, lečo, več vrst fižola, lan, konopljo, ber, krompir, repo, zelje, proso... Več ajde sejejo le takrat, če jeseni posejano žito ne uspeva... V hribih, kjer ima vsaka najmanjša hiša kos vinograda, je njih glavna zaposlitev vinogradništvo, s katerim imajo ob dobri letini največ dobička.*⁹

Poljedelsko orodje

V obravnavanih inventarjih zapisano orodje: motika (30 kr - 1 f), kosa (1-2 f), železne vile (50 kr), sekira (2 f), motika za trebljenje, izkopavanje štorov (45 kr-1 f), srp (3-36 kr), železno rešeto (36 kr), leseno rešeto (12-1,15 f kr), kosa s klepačem (1,30 f), gnojne vile (1 f). Za prevoz so imele domačije: kmečki voz z vso opremo ali brez nje (10-50 f), sani (1-3 f), plug z železom ali brez (5-7 f), brana (1-5 f).

⁷ Košič 1828, 22. in 1992, 31. p.

⁸ Košič 1828, 37. in 1992, 41. p.

⁹ Op. 8.

Košič piše tudi o rabi motike pri trebljenju: *»Med štori je treba zemljo prekopati z motiko, ker pač s plugom to ni mogoče.«*¹⁰

Posoda za shranjevanje živil

Pri vsaki kmetiji so imeli sod za kislo zelje (2 f) in repo (1 f), za moko (30 kr), za kis (1,30 kr), manjše in večje sode za vino (15 kr -2,30 f). Za prenašanje in shranjevanje žita so uporabljali košare (30 kr), za merjenje pa posodo po en požunski kebel (30 kr - 1,15 f), merico (3 merice 45 kr), masli za merjenje ene porcije (10 kr), škaf (6 kr), drevenke (45 kr), korbulje (13 kr), vreče za moko (40 kr), iz protja pleteno žitno košaro (1,30-2 f).

Obrt

V zapuščinskih in cenitvenih inventarjih so zapisani tudi dolgovi. Iz tega lahko izvemo tudi to, kakšni obrtniki so bili v teh vaseh v začetku 19. stoletja: tkalec (Dolnji Senik, Sakalovci), lončar (Števanovci), kovač (Gornji Senik, Sakalovci, Slovenska ves, Dolnji Senik). Kovačnico z vsem orodjem so zapisali v Slovenski vesi (1823) v vrednosti 40 forintov.

Košič meni, da *»so pravzaprav tlačani in ne mojstri, ki stalno mirno sedijo. Obrt obvladajo le toliko, kolikor je potrebno za lastne potrebe.«*¹¹

Ostale dejavnosti

Pri vsakem obravnavanem gospodarstvu so imeli kropnjačo, veliko leseno kad za kuhanje, parjenje lanenih izdelkov (obleko, posteljnino) v vrednosti od 10 kr do 2 forinta; korito za mesenje kruha (30 kr - 1,30 f); manjše orodje za popravilo - majhno sekuro (30 kr), žago (1,30 f), sveder (3,30 f), dleto (21 kr).

Po Košiču *»moški, ki niso obrtniki, pozimi rezljajo, pletejo košare iz slame, izdelujejo razna orodja in pripravljajo drva za vse leto.«*¹²

Iz obravnavanih inventarjev je razvidno, da gre za gospodarstva s skromno hišno ter gospodarsko opremo. Ti podatki se ujemajo z opisom Jožefa Košiča z začetka 19.stoletja.

Summary

From the Raba Region Property Inventories

In the archives of the district of Vas one can also find inventories from Slovene villages in the Raba region - either in the wills of deceased persons or in deeds by which a still living owner transfers his estate to his son. We selected the inventories of commoners from the Monošter (Szentgotthard) Cistercian abbey from the beginning of the 19th century and compared them with a description by Jožef Košič from the same period. The inventories under study contain data on living quarters and other farm buildings, residents, furnishings, wardrobe, cattle, main crops, tools and miscellaneous small items. Household goods were not listed in great detail; cutlery and kitchenware were left out. Property value was estimated in forints (1 forint equalled 1 florin).

¹⁰ Košič 1828, 35. in 1992, 40. p.

¹¹ Košič 1828, 39. in 1992, 43. p.

¹² Košič 1828, 40. in 1992, 44. p.